PROBLEMOS ANALIZĖ
ŠVIETIMO
ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA
2016 rugsėjis, Nr. 11 (154)
ISSN 1822-4156

IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PASIEKIMŲ VERTINIMAS: KAS, KODĖL, KAIP, KADA?

Pagrindiniai klausimai:

- **Kaip apibrėžiami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasiekimai?**
- **Kodėl vertinami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasiekimai?**
- **Kaip ir kada vertinami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasiekimai?**

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme apibrėžta ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius, o priešmokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Vienas iš būdų stebėti, kaip ugdymo įstaigose sekasi įgyvendinti įstatyme numatytas ugdymo paskirtis, yra vaiko pasiekimų vertinimas.

Pagrįstas, sąveika paremtas ir ugdomąjį poveikį turintis ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasiekimų vertinimas darosi vis svarbesnis siekiant kokybiško ir tikslingo vaiko ugdymo. Pasiekimų vertinimas yra svarbi ir neatsiejama ugdymo turinio dalis ankstyvajame amžiuje, nes teikia pagrįstos informacijos, reikalingos planuoti, vertinti ir tobulinti ugdymo programas, leidžia geriau pažinti vaiką ir užtikrinti jo ugdymo prasmingumą, suprasti, ko siekiame ir kaip per įvairias numatomas veiklas padėsime vaikui ugdytis tam tikrus gebėjimus, kuo anksčiau pastebėti sunkumus ir padėti vaikui (pedagogo jėgomis, kartu su tėvais, rūpinantis reikiamų specialistų pagalba) augti ir ugdytis.

Lietuvoje šio amžiaus tarpsnio pasiekimais yra laikomos vaiko socialinė, sveikatos, pažinimo, komunikavimo ir meninė kompetencijos, kurioms pagrindas dedamas ikimokykliniu ugdymu, o priešmokykliniu ugdymu jos toliau plėtojamos. Siekiant padėti pedagogams vertinti šių sričių pasiekimus parengtas *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas (2014), kur aprašoma* pasiekimų plėtotė ir požymiai, iš kurių galima spręsti apie poreikį pritaikyti ugdymo procesą, ir *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos* (2014). *Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014)* apibrėžtos kompetencijos (gebėjimai, žinios, nuostatos), kurias įgijęs vaikas laikomas pasirengusiu mokytis mokykloje.

Remiantis šiais dokumentais pedagogai ir visa ugdymo įstaigos komanda (vadovai, meninio ugdymo pedagogai, švietimo pagalbos specialistai ir kt.) skatinama vietoje susitarti dėl svarbių ugdymo pasiekimų vertinimo aspektų – vertinimo tikslų, dažnumo, metodų, tėvų informavimo būdų ir formų. Tai atspindi ir bendrąsias tarptautines ankstyvojo ugdymo pasiekimų vertinimo pokyčių tendencijas: nebe taip susitelkiama į nacionaliniu lygmeniu apibrėžtus standartus, einama prie vaiko pasiekimų aprašymo remiantis kasdienės įprastos vaikų veiklos stebėjimu, vyrauja formuojamasis vertinimas, nes siekiama pažinti ir tikslingai ugdyti kiekvieną vaiką, stiprinama tėvų ir pedagogų partnerystė, vis daugiau sprendimų priimama regiono, ugdymo įstaigos, grupės ar vaiko lygmeniu.

Tarptautinių tyrimų ir užsienio šalių patirties analizė rodo, kad, apibrėžiant ankstyvojo ugdymo pasiekimus, visose Europos šalyse svarbia laikoma asmeninė, emocinė ir socialinė raida, kalbiniai ir bendravimo įgūdžiai. Beveik visose šalyse ir į jaunesnių (iki 3 metų), ir į vyresnių vaikų (vyresnių nei 3 metų) ugdymą įtraukiama fizinė kultūra, sveikatos ugdymas, pasaulio pažinimas ir meninis ugdymas. Skaitymo ir skaičiavimo įgūdžių, loginio mąstymo ugdymas, pasirengimas mokytis mokykloje yra tos sritys, kurios dažniau numatomos vyresniems vaikams.

Nors tarptautiniai tyrimai rodo gana plačią vaikų raidos ir pasiekimų vertinimo įrankių ir metodų įvairovę, nuolatinis vaikų veiklos ir elgesio stebėjimas ir pasiekimų aprašymas yra plačiausiai taikomi vertinimo metodai Europos šalių ankstyvojo ugdymo sistemose, o testavimas – rečiausias vertinimo būdas, labiau taikomas įvertinti vaiko brandumą ir pasirengimą mokytis pradinėje mokykloje. Vis labiau pabrėžiamas vaiko įsivertinimas, kai pats vaikas apmąsto, suvokia ir įsivertina savo ugdymosi sėkmingumą.

KAIP APIBRĖŽIAMI IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PASIEKIMAI?

Ankstyvieji vaiko gyvenimo metai yra intensyvaus mokymosi ir sparčios raidos laikotarpis, kai per trumpą laiko tarpą vaiko smegenyse įvyksta didžiulių pokyčių. Per pirmuosius gyvenimo metus vaiko smegenys vystosi stulbinančiu greičiu – apytiksliai 700 naujų neuronų jungčių susiformuoja per vieną sekundę. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad šis procesas priklauso ne tik nuo prigimtinių genetinių ypatumų – reikšmingą įtaką smegenų vystymuisi turi ankstyvoji vaiko patirtis, santykiai su suaugusiaisiais, aplinka ir ankstyvasis ugdymas.

Ankstyvasis ugdymas užsienio šalių ugdymo sistemose apima vaikų ugdymą nuo gimimo arba nuo 3 metų iki privalomojo pradinio ugdymo. Lietuvoje ankstyvasis vaikų ugdymas apima vaikų ugdymą nuo gimimo iki 7 metų ir yra skirstomas į ikimokyklinį (nuo 0 iki 6 metų) ir priešmokyklinį (nuo 6 iki 7 metų).

Nuo vaiko gimimo iki maždaug aštuonerių metų smegenų jautrumas yra didesnis ir vystymasis intensyvesnis nei vėlesniais amžiaus tarpsniais (1 pav.). Šiuo vaiko raidai svarbiu gyvenimo laikotarpiu itin sparčiai formuojasi fiziniai, socialiniai, emociniai ir pažintiniai gebėjimai. Vienas iš būdų reikšmingai sumažinti galimas ugdymosi spragas vėlesniame amžiuje yra sukurti vaikui prieinamas ir kokybiškas ugdymosi aplinkas ir sąlygas dar iki pradedant jam lankyti pradinę mokyklą (Early Learning and Development: Common Understandings, 2015; OECD, 2015).

1 pav. Įvairaus amžiaus vaikų smegenų jautrumas

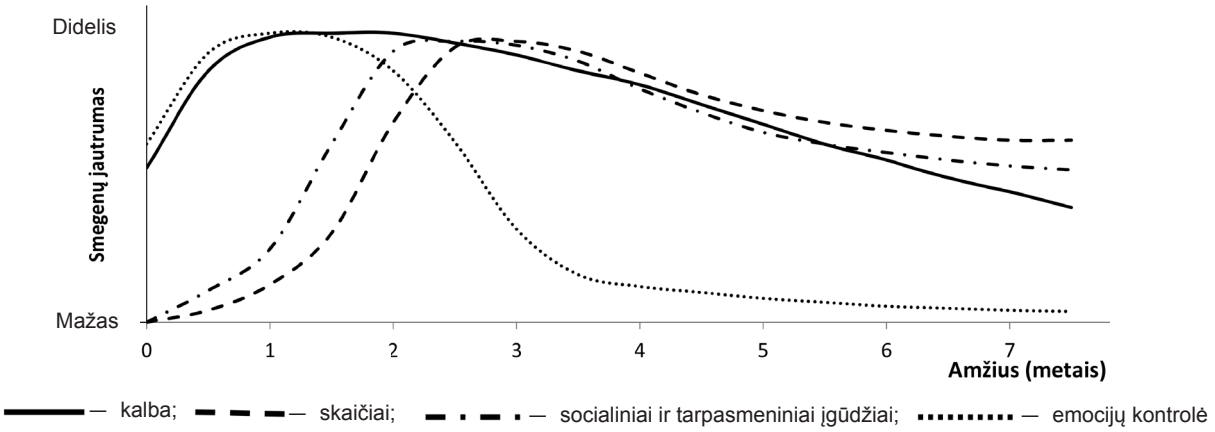

Šaltinis: OECD, 2015

Tokios sparčios vaiko raidos laikotarpiu pasiekimų vertinimas yra būtinas siekiant tikslingo ir kokybiško vaiko ugdymo. Ankstyvojo ugdymo pedagogams pastebint, atpažįstant ir vertinant vaiko gebėjimus ir įgūdžius, svarbu pažinti ir vaiko raidos visumą, ir ugdymui įtaką darančius veiksnius. Vaiko raidą ir pasiekimus atspindi ne tik jo sukauptos žinios ir pažintiniai gebėjimai, bet ir fizinė gerovė, stambiosios ir smulkiosios motorikos išsivystymas, emocinė ir socialinė raida, požiūris į ugdymo veiklą.

Pasiekimų sampratai didelės įtakos turi šalies švietimo politika, visuomenėje susiformavusios ankstyvojo ugdymo nuostatos dėl vaikų pasiekimų, vietos bendruomenės ir šeimos kultūrinis kontekstas. Tėvų lūkesčiai taip pat turi reikšmingos įtakos apibrėžiant, kokie vaikų pasiekimai bus ugdomi ankstyvojo ugdymo įstaigose. Pavyzdžiui, Honkonge ir Singapūre būtent tėvai reikalavo, kad ugdymo procese pažintiniams gebėjimams būtų skiriama daugiau dėmesio, nei buvo numatyta nacionaliniuose dokumentuose (OECD, 2015; Bertram, Pascal, 2016).

Įvairiose švietimo sistemose apibrėžiant ankstyvojo ugdymo pasiekimus vartojamos sąvokos „ugdymo tikslai, numatomi rezultatai, ugdomosios veiklos“. Keliami nacionaliniai ankstyvojo ugdymo tikslai lemia, kuriose ugdymo srityse konkrečioje švietimo sistemoje bus apibrėžiami, stebimi ir vertinami ankstyvojo ugdymo pasiekimai. Tarptautinės studijos rodo, kad tose šalyse, kur pagrindiniu ankstyvojo ugdymo tikslu laikomas pasirengimas mokytis mokykloje, vadovaujamasi siauresne vaiko pasiekimų samprata ir labiau pabrėžiami skaitymo, raštingumo, skaičiavimo gebėjimai. Kitose šalyse susitelkiama ties vaiko gerove, pasirengimu tapti aktyviu piliečiu, mokėjimo mokytis gebėjimų (pavyzdžiui, gebėjimas sukaupti dėmesį, planuoti veiklą, spręsti problemas, atkakliai siekti tikslo), fizinės sveikatos ir socialinių emocinių gebėjimų ugdymu.

Nacionaliniuose ankstyvąjį ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose (įvairiose šalyse tai gali būti ugdymo programos, rekomendacijos ar gairės) apibrėžiamų tikslų ir numatomų rezultatų dažniausiai siekiama ugdymo veiklomis, kurias vykdo ankstyvojo ugdymo įstaigos, ugdydamos tam tikrus vaiko gebėjimus (Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014; OECD, 2015; Pascal, Bertram, 2012).

Lietuvoje ikimokykliniam ir priešmokykliniam ugdymui keliami tikslai ir numatomi pasiekimai yra apibrėžti naujausiuose dokumentuose: *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše* (2014), *Ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose* (2014) ir *Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014).*

Mūsų šalyje **ikimokykliniam ugdymui** yra keliamas tikslas padėti vaikui (nuo gimimo iki 6 metų) išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiaisiais ir vaikais, kūrybingumo, ap-

linkos ir savo šalies pažinimo, mokėjimo mokytis pradmenis atsižvelgiant į prigimtines vaiko galias, individualią patirtį ir vadovaujantis raidos dėsningumais.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimais laikomi ugdymosi procese įgyti vaikų gebėjimai, žinios ir supratimas, nuostatos, apie kuriuos sprendžiama iš vaikų veiklos ir jos rezultatų. Vaikų ugdymosi pažanga suprantama kaip vaikų pasiekimų ūgtelėjimas per tam tikrą laikotarpį. Skiriama 18 pasiekimų sričių, kurios visos yra lygiavertės ir apima visus svarbiausius vaiko nuo gimimo iki šešerių metų pasiekimus, sudarančius pamatą sėkmingai kompetencijų plėtotei priešmokykliniame ugdyme. Ugdant vaiką siekiama, kad jis augtų ***orus***, ***smalsus***, ***bendraujantis***, ***sveikas***, ***kuriantis***, ***sėkmingai besiugdantis*** *(Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014)*.

Priešmokyklinio ugdymo tikslas – atsižvelgiant į kiekvieno vaiko patirtį, galias, ugdymosi poreikius, vadovaujantis humanistinėmis ir demokratinėmis vertybėmis, siekiama užtikrinti optimalią vaiko raidą ir padėti jam pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą.

Priešmokyklinio ugdymo siekis – vaiko ***socialinė, sveikatos, pažinimo, komunikavimo*** ir ***meninė kompetencijos***. Į jas yra integruojami mokėjimas mokytis, kūrybingumas ir verslumas. Minėtos kompetencijos ir yra orientaciniai vaiko ugdymosi pasiekimai. Priešmokyklinio ugdymo pedagogas individualizuoja vaikui keliamus reikalavimus, atsižvelgdamas į jo galias *(Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014)*.

Kaip rodo *Eurydice* atlikta apžvalga (2014), visose Europos šalyse yra patvirtinti nacionaliniai švietimo dokumentai bent vienam ankstyvojo ugdymo etapui – jaunesnių (nuo gimimo iki 3 metų) ir (arba) vyresnių vaikų (nuo 3 metų iki privalomo pradinio ugdymo). Daugiau kaip 20 šalių (daugelyje jų veikia vientisosios ugdymo sistemos[1]) ugdymo tikslai ir pasiekimai numatomi visam ankstyvojo ugdymo laikotarpiui. Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Maltoje) jie apibrėžti ir apibūdinti kiekvieniems metams (2 pav.).

2 pav. Ankstyvojo ugdymo pasiekimų sritys, apibrėžiamos nacionaliniuose švietimo dokumentuose

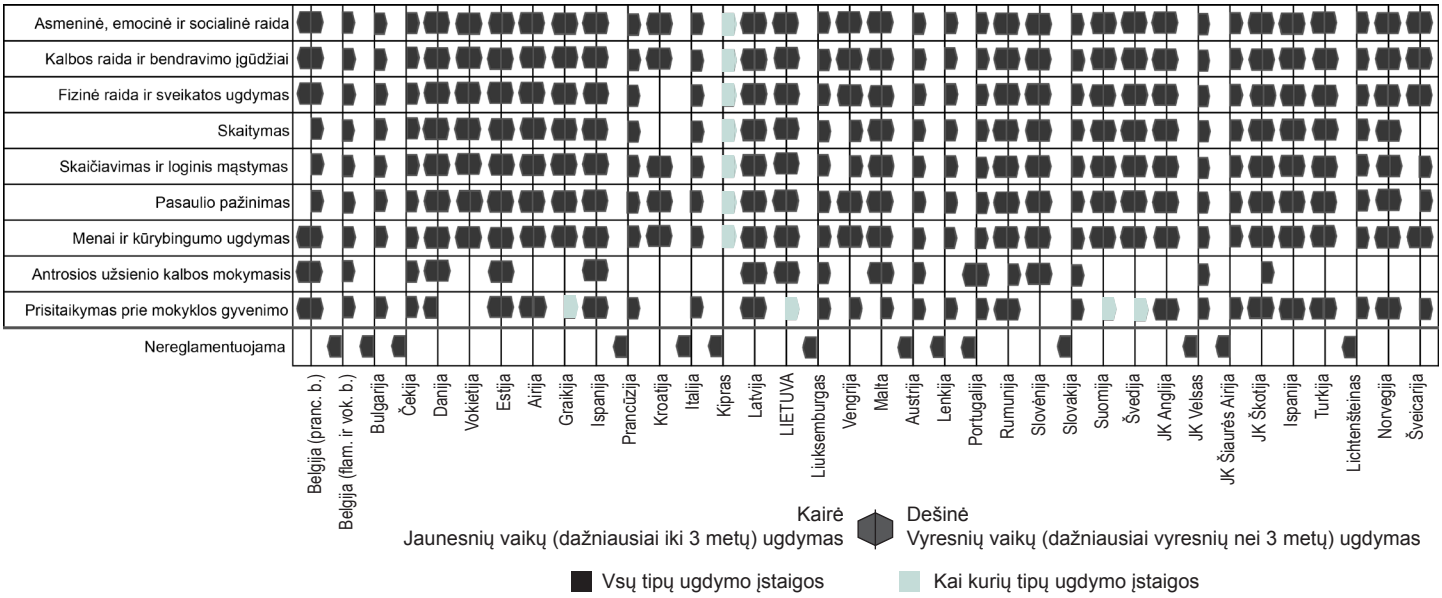

Šaltinis: Eurydice, 2014

Kitose 15 šalių (jose taikoma padalytoji ugdymo sistema[2]) konkretūs ugdymo tikslai ir pasiekimai nustatyti vyresniems vaikams, o jaunesnio amžiaus grupei – tik bendro pobūdžio. Visose be išimties Europos šalyse ankstyvojo ugdymo pasiekimai apima asmeninę, emocinę ir socialinę raidą, taip pat kalbinius ir bendravimo įgūdžius, kuriems turi būti skirta laiko ankstyvajame ugdyme. Fizinis ir sveikatos ugdymas taip pat numatomi visur, išskyrus Kroatiją. Daugumoje šalių tiek jaunesnių, tiek vyresnių vaikų amžiaus grupėse numatomas meninių įgūdžių lavinimas ir pasaulio pažinimas.

Skaitymo, skaičiavimo įgūdžiai ir loginis mąstymas dažnai ugdomi vyresnių vaikų amžiaus grupėje. Pasirengimas mokytis mokykloje taip pat aktualesnis vyresnių vaikų amžiaus grupėje. Lietuvoje, Suomijoje ir Švedijoje šis tikslas keliamas 6–7 metų amžiaus vaikams, besimokantiems pagal priešmokyklinio ugdymo programas prieš pereinant į pradinio ugdymo mokyklas. Ankstyvasis užsienio ir (arba) antrosios kalbos mokymasis yra rečiausiai minimas iš visų ankstyvojo ugdymo tikslų ar veiklų, nurodomų 2 pav. Vis dėlto jis numatytas 18 valstybių, dažniausiai vyresnių vaikų amžiaus grupėje.

[1] Vientisoji ankstyvojo ugdymo sistema – visų ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas organizuojamas vienu ciklu ir teikiamas visoms amžiaus grupėms skirtose ugdymo įstaigose. Šioje sistemoje nėra pertraukų ar perėjimų iš vienos ugdymo įstaigos į kitą, kol vaikai pradeda lankyti pradinę mokyklą. Už ankstyvojo ugdymo valdymą, reglamentavimą ir finansavimą atsakinga švietimo ministerija. Pagal šią sistemą dirbančiose ugdymo įstaigose visų amžiaus grupių vaikų ugdymui vadovauja viena vadovų komanda ir reikalaujama, kad darbuotojai, dirbantys su visomis amžiaus grupėmis, turėtų to paties lygio kvalifikaciją. Įstatymu įtvirtinta teisė į ankstyvąjį ugdymą dažnai suteikiama nuo labai ankstyvo amžiaus.

[2] Padalytoji ankstyvojo ugdymo sistema – ugdymas teikiamas atskirose jaunesniems ir vyresniems vaikams skirtose ugdymo įstaigose (dažniausiai vaikams iki 3 metų amžiaus ir vyresniems negu 3 metų amžiaus). Atsakomybė už įstaigų valdymą, reglamentavimą ir finansavimą paskirstyta skirtingoms valdžios institucijoms. Ugdymo sistema dažniausiai apima tik vyresnius vaikus. Reikalavimai darbuotojų kvalifikacijai taip pat dažniausiai skiriasi priklausomai nuo ugdymo paslaugų tipo. Be to, priėmimo sąlygos taip pat gali labai skirtis, o įstatymu įtvirtinta teisė į ankstyvąjį ugdymą dažniausiai suteikiama tik vyresniems vaikams.

Be jau minėtų, kai kuriose valstybėse nustatytos ir kitos ugdymo pasiekimų sritys: vaikų tapatybės ir bendrumo jausmo ugdymas (pavyzdžiui, Airijoje ir Maltoje), tarpkultūriniai įgūdžiai ir kultūrinės įvairovės suvokimas (pavyzdžiui, kai kuriuose Ispanijos autonominiuose regionuose, Vengrijoje ir Velse (Jungtinė Karalystė)) ir dorinis ar religinis ugdymas (pavyzdžiui, Austrijoje, Suomijoje, Škotijoje (Jungtinė Karalystė) ir Norvegijoje) (Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014).

KODĖL VERTINAMI IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PASIEKIMAI?

Lietuvoje pasiekimų ir pažangos vertinimas yra neatskiriama ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo proceso dalis. Vaiko ugdymosi stebėjimo, pasiekimų ir pažangos vertinimo tikslas šiame ugdymo etape yra suprantamas kaip pagalba *vaikui* (sėkmingai augti ir ugdytis), *tėvams* (gauti informaciją apie vaiko pasiekimus, stiprybes, sunkumus, galimą švietimo pagalbą), *pedagogui ir visai ugdymo įstaigos komandai* (pažinti vaiką ir jo ugdymosi poreikius, pagrįstai planuoti, vertinti ir tobulinti ugdymo procesą, motyvuoti tėvus (globėjus) aktyviau įsitraukti į vaiko ugdymą) (3 pav.).

3 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasiekimų vertinimo tikslai Lietuvoje

Vertinimas priešmokykliniame ugdyme skirtas	• *padėti* vaikui sėkmingai augti, tobulėti, bręsti, mokytis; • *nustatyti* konkretaus vaiko, priešmokyklinio ugdymo grupės, priešmokyklinio ugdymo pedagogo ir kitų mokytojų darbo sėkmingumą, priimti pagrįstus sprendimus darbui tobulinti; • *numatyti* vaiko ugdymo ir ugdymosi perspektyvą, galimus pasiekimus (kompetencijas); • *tikslingai panaudoti* informaciją apie vaiko pasiekimus ir daromą pažangą darbui su šeima ir kitais ugdymo proceso dalyviais (priešmokyklinio ugdymo pedagogu, administracija, švietimo pagalbos ir kitais specialistais)
Vertinimas ikimokykliniame ugdyme skirtas	• *pažinti* kiekvieną vaiką, atpažinti jo pasiekimus įvairiose ugdymosi srityse, nustatyti individualų ugdymosi tempą, išsiaiškinti ugdymosi poreikius; • *numatyti* tolesnio vaiko ugdymosi rezultatus, atsižvelgiant į jo ugdymosi poreikius, pasiekimus ir daromą pažangą, parinkti tinkamesnį ugdymo turinį, būdus, priemones, aplinką ir kt.; • *numatyti*, kaip ugdymas bus individualizuojamas, pritaikomas kiekvienam vaikui pagal jo interesus, polinkius, lūkesčius, galimybes, turimą patirtį; • nuolat *stebėti*, ko ir kaip vaikas mokosi, ko išmoko, kokius sunkumus patyrė, kaip juos įveikė, ir į tai atsižvelgiant koreguoti ugdymo procesą; • *nustatyti*, ar vaikų ugdymo organizavimas buvo veiksmingas, ar vaikui (vaikų grupei) pavyko pasiekti iki tam tikro laikotarpio numatytus ugdymosi rezultatus; • *atrinkti* ir pateikti tėvams aktualią informaciją apie jų vaikų ugdymąsi, motyvuojančią juos aktyviau įsitraukti į vaikų ugdymą įstaigoje; • *pateikti* objektyvią informaciją apie vaiko ar vaikų grupės ugdymąsi kitiems specialistams ir įstaigos administracijai

Parengta pagal: Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos, 2014; Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014

Eurydice apžvalga (2014) rodo, kad Europos šalyse dažniausi vertinimo ankstyvajame ugdyme tikslai yra įvertinti ugdymo ir ugdymosi veiksmingumą, nustatyti sunkumus, kurie gali kilti vaikams, ir atitinkamai koreguoti ugdymo procesą, kad jis geriau atitiktų vaikų poreikius. Tai patvirtina ir 2015 m. EBPO atlikta apžvalga – užsienio šalyse vaikų, dalyvaujančių ankstyvajame ugdyme, raidos ir pasiekimų vertinimo tikslai skiriasi, tačiau yra naudojami gana panašūs modeliai (1 lentelė). Dažniausiai nurodomi tikslai (16 iš 21 tyrime dalyvavusių šalių) yra paskatinti vaiko raidą ir nustatyti vaiko ugdymosi poreikius, taip pat gerinti ankstyvojo ugdymo paslaugų kokybę (15 šalių), rinkti informaciją, reikalingą šalies švietimo politikai formuoti (12 šalių), ir gerinti ankstyvojo ugdymo darbuotojų veiklos kokybę (12 šalių). Atskaitomybė, kaip vertinimo tikslas, yra aktualus 12 šalių.

1 lentelė. Ankstyvajame ugdyme dalyvaujančių vaikų pasiekimų ir raidos vertinimo tikslai

Šalis	Atskaitomybė		Formuoti švietimo politiką	Informuoti visuomenę	Gerinti teikiamų paslaugų kokybę	Gerinti personalo darbą	Nustatyti personalo mokymosi poreikius	Skatinti vaiko raidą	Nustatyti vaiko ugdymosi poreikius
	Taikant sankcijas	Netaikant sankcijų							
Australija		X	X	X	X	X	X	X	
Belgija (flamandų bendruomenė)	X		X	X	X	X	X	X	X
Belgija (prancūzų bendruomenė)	X		X		X		X	X	X
Čilė	X		X		X				X

Šalis	Atskaitomybė		Formuoti švietimo politiką	Informuoti visuomenę	Gerinti teikiamų paslaugų kokybę	Gerinti personalo darbą	Nustatyti personalo mokymosi poreikius	Skatinti vaiko raidą	Nustatyti vaiko ugdymosi poreikius
	Taikant sankcijas	Netaikant sankcijų							
Čekija	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Suomija					X	X	X	X	X
Prancūzija			X	X	X	X			X
Vokietija						X	X	X	
Japonija								X	
Kazachstanas	X							X	X
Liuksemburgas	X		X		X	X		X	X
Meksika	X		X	X	X		X	X	X
Naujoji Zelandija					X		X		X
Norvegija					X	X		X	X
Portugalija			X	X	X	X		X	X
Slovakija		X	X	X	X	X	X	X	X
Slovėnija								X	X
JK Anglija		X	X	X	X	X	X	X	X
JK Škotija	X		X	X	X	X	X	X	X

Šaltinis: OECD, 2015

Kai kurios šalys (pavyzdžiui, Škotija (Jungtinė Karalystė) ir Čekija) vaikų raidos ir pasiekimų vertinimo informaciją naudoja įvairiems tikslams – užtikrinti atskaitomybę, formuoti švietimo politiką, gerinti personalo veiklos kokybę ir skatinti vaikų raidą. Tai rodo, kad informacija, gaunama vaikų raidos ir pasiekimų vertinimo metu, yra reikalinga daugelio procesų, vykstančių ankstyvajame ugdyme, stebėsenai ir yra aktuali visoms suinteresuotoms šalims – vaikams ir jų tėvams, pedagoginiam personalui, ankstyvojo ugdymo teikėjams, įvairių lygmenų švietimo politikams, plačiajai visuomenei.

Tačiau, kad būtų pasiekti šie gana skirtingi tikslai, vertinant vaikų raidą ir pasiekimus turi būti remiamasi įvairiais požiūriais į vertinimą ir taikomi tinkami vertinimo metodai bei įrankiai. Kaip teigia I. Litjens (2014), nuolatinis vaikų veiklos stebėjimas ir neformalus vertinimas teikia reikalingos informacijos pedagogo veiklai planuoti ir tobulinti, vaikų, kurie yra ugdomi toje įstaigoje, raidai skatinti. Tačiau tokio tipo vertinimas negali suteikti palyginamos ir patikimos informacijos ankstyvojo ugdymo teikėjų atskaitomybei užtikrinti ar švietimo politikai formuoti visoje šalyje ar regione.

Kitos šalys vertinimo tikslus apibrėžia gana siaurai, apsiribodamos informacijos, reikalingos kasdieniam darbui ankstyvojo ugdymo įstaigose, rinkimu. Pavyzdžiui, Vokietijoje vaiko raidos ir pasiekimų vertinimo rezultatais remiamasi siekiant gerinti personalo veiklos kokybę, nustatyti pedagogų kompetencijų tobulinimo poreikius ir skatinti vaiko raidą. Tuo tarpu Japonijoje pabrėžiamas tik vaiko raidos skatinimas. Suomijoje vaikų raida ir pasiekimai yra vertinami įstaigos lygmeniu, siekiant užtikrinti, kad kiekvienas vaikas gautų jam reikalingą individualią ugdymosi pagalbą. Vaiko raidos ir pasiekimų vertinimo rezultatus privaloma fiksuoti kiekvieno vaiko ugdymo plane, tačiau nacionaliniu lygmeniu vertinimo duomenys nėra renkami (OECD, 2015).

KAIP IR KADA VERTINAMI IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PASIEKIMAI?

Ankstyvajame ugdyme pedagogų taikomi vaiko raidos, pasiekimų ir pažangos vertinimo metodai pasižymi gana didele įvairove – nuo standartizuotų testų ir klausimynų iki neformalaus kasdienės vaikų veiklos stebėjimo. Šiuos metodus ir vyraujančius požiūrius į vertinimą ankstyvajame ugdyme galima suskirstyti į dvi plačias koncepcijas: tradicinę ir šiuolaikinę (4 pav.).

Vadovaujantis ***tradicine*** koncepcija, vertinimas šiame ugdymo etape dažniausiai yra priemonė nustatyti vaiko pasiekimų lygį pagal nustatytas normas ar iš anksto apibrėžtus standartus, pastebėti, ar vaikas turi specialiųjų ugdymosi poreikių. Taikomi standartizuoti testai arba klausimynai, pagal kurių rezultatus vaiko pasiekimai lyginami su kitų to paties amžiaus, lyties, gyvenamosios vietovės, etninės kilmės ar kultūrinės aplinkos vaikų pasiekimais. Kadangi tokio vertinimo tikslas yra nustatyti tam tikrų normų ar standartų (ne)atitikimą, tolesnės ugdomosios vertės jis dažniausiai neturi.

Pagal ***šiuolaikinę*** vertinimo koncepciją, daug svarbiau yra gauti informaciją, ką vaikas geba ir gali atlikti, nei palyginti jo pasiekimus su kitų grupės vaikų pasiekimais. Vertinimo metodus pasirenka su vaiku dirbantis pedagogas. Jis stebi kasdienę veiklą grupėje arba klasėje, stengdamasis įvertinti įvairių vaiko raidos sričių pasiekimus, nes pagal šiuolaikinę vertinimo koncepciją didelė svarba teikiama vaiko raidos kompleksiškumui ir visuminiam vaiko ugdymui. Todėl ypač svarbu vertinimui reikalingą informaciją rinkti iš įvairių šaltinių, nepasikliauti vieno veiklos epizodo stebėjimo rezultatais, ypač jei vertinami ankstyvojo amžiaus vaiko pasiekimai ar vertinimo rezultatais ketinama remtis priimant vaiko ugdymui svarbius sprendimus. Taip pat pabrėžiama, kad siekiant išsamiai ir visapusiškai įvertinti ankstyvojo ugdymo pasiekimus ir numatyti tolesnes vaiko ugdymo kryptis būtinas nuolatinis pedagogų ir tėvų (globėjų) bendravimas ir bendradarbiavimas, dalinimasis informacija (Notari-Syverson, Losardo, 2004; OECD, 2015).

4 pav. Vyraujančios ankstyvojo ugdymo pasiekimų vertinimo koncepcijos

Tradicinė
- dažniausiai taikomas diagnostinis vertinimas;
- naudojami standartizuoti testai ir klausimynai;
- vaiko pasiekimai lyginami su iš anksto apibrėžtais pasiekimų standartais arba kitų grupės vaikų pasiekimais

Šiuolaikinė
- dažniausiai taikomas formuojamasis vertinimas;
- vertinimo metodus pasirenka pats pedagogas ir vaiko pasiekimus vertina stebėdamas kasdienę įprastą veiklą;
- vaiko pasiekimai lyginami tik su jo paties ankstesniais pasiekimais siekiant nustatyti padarytą pažangą

Parengta pagal A. Notari-Syverson, A. Losardo, 2004; OECD, 2015

Literatūroje dažniausiai skiriami trys vertinimo tipai: diagnostinis, formuojamasis ir apibendrinamasis, kurie skiriasi tikslais, paskirtimi, taikomais metodais ir vertinimo metu surinktos informacijos tolesniu naudojimu (5 pav.).

Diagnostinis vertinimas yra skirtas vaikui pažinti ir tolesniam ugdymuisi numatyti. Šio tipo vertinimas reikalingas pasikeitus tam tikroms ugdymo situacijoms: pradedant dirbti su nauja vaikų grupe, į grupę atėjus naujam vaikui, atsiradus naujiems vaiko ugdymosi poreikiams, siekiant pažinti vaiką ir numatyti tolesnį jo ugdymąsi, aiškinantis, ar pasiekti iškelti vaiko ugdymosi uždaviniai, kokia yra vaiko pažanga per tam tikrą laikotarpį, kokie individualūs jo ugdymosi poreikiai.

Formuojamasis vertinimas yra kasdienis sąveika paremtas vaiko pasiekimų ir pažangos vertinimas siekiant suprasti ir nustatyti vaiko ugdymosi poreikius. Vaikas nuolat skatinamas, jam laiku teikiama parama ir pagalba. Kartu su vaiku aptariama, ką jis nuveikė, išmoko, kas jam patiko ir ką jis dar norėtų nuveikti, numatoma tolesnė veikla. Pedagogo gaunama informacija apie vaiką stebint jo veiklą, elgesį, savijautą ugdymo procese padeda planuoti ugdymą, parinkti tinkamus ugdymo metodus, tikslingai kurti ugdymosi aplinką ir laiku teikti individualią pagalbą.

Apibendrinamuoju vertinimu siekiama nustatyti, ką vaikas moka praėjus tam tikram laiko tarpui – pavyzdžiui, baigus dalį ugdymo programos (tai gali būti vieneri mokslo metai) ar visą programą (ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo programą). Priklausomai nuo pasirinktų vertinimo metodų, apibendrinamojo vertinimo informacija gali praversti įvairiems tikslams, pavyzdžiui, padėti nustatyti, ar vaikas yra pasirengęs pradėti mokytis pagal pradinio ugdymo programą, arba net įvertinti teikiamų ankstyvojo ugdymo paslaugų kokybę, užtikrinti ugdymo įstaigų atskaitomybę.

Ir Lietuvoje, ir užsienio šalyse ankstyvajam ugdymui aktualesnis ir dažniausiai taikomas formuojamasis vertinimas, o apibendrinamasis vertinimas dažniau taikomas aukštesniuose ugdymo lygmenyse – pradiniame, pagrindiniame ir viduriniame ugdyme (Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos, 2014; Litjens, 2014, OECD, 2015).

5 pav. Ankstyvojo ugdymo pasiekimų vertinimo tipai

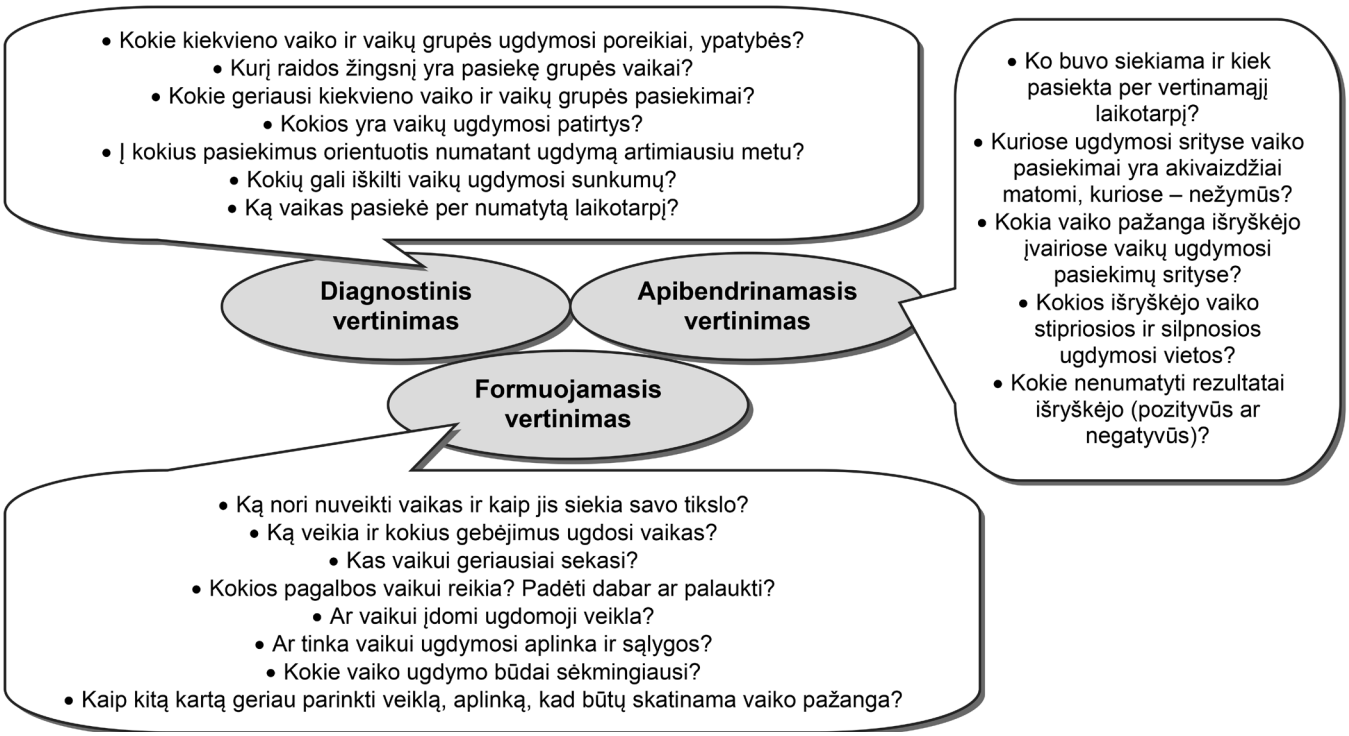

Parengta pagal: Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos, 2014

Lietuvoje pedagogai, stebėdami ir vertindami vaikų, ugdomų pagal ***ikimokyklinio ugdymo programą,*** pasiekimus ir pažangą, remiasi *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašu (2014),* kuris padeda tikslingiau stebėti, atpažinti ir vertinti, ką vaikas jau žino, supranta, geba, sužinoti vaiko patirtį ir tolesnio ugdymosi poreikius. Pedagogai pagal stebėtas vaiko kalbos, bendravimo, elgesio situacijas, kūrybos darbelius nustato, kurį iš apraše nusakytųjų pasiekimų žingsnių atitinka vaiko pasiekimai. Pedagogai taip pat įvertina vaiko pažangą vienoje, keliose ar visose ugdymosi srityse periodiškai stebėdami ir fiksuodami jo pasiekimus.

Įvairiuose Lietuvos regionuose yra susiklosčiusios skirtingos ugdymo sąlygos, todėl rengdami, vertindami ir tobulindami ikimokyklinio ugdymo programas pedagogai ir visa ugdymo įstaigos komanda turėtų diskutuoti ir pačioje įstaigoje susitarti, kas, kaip dažnai ir kokiu tikslu bus vertinama, kaip bus stebimi, dokumentuojami ir analizuojami vaikų pasiekimai, kaip į šį procesą įsitrauks vaikai ir jų tėvai.

Vaikų, ugdomų pagal **priešmokyklinio ugdymo** programą, pasiekimų ir pažangos vertinimo gairės yra pateikiamos *Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014)*. Vienas iš šio ugdymo lygmens uždavinių – taikyti pasiekimų ir pažangos vertinimo būdus ir formas, kurie padėtų vaikui sėkmingai ugdytis ir tobulėti. Vaiko daroma pažanga yra vertinama nuolat, įvairiais būdais ir metodais (stebėjimas, pokalbis, diskusija, vaiko pasakojimai, jo darbelių ir veiklos analizė, garso, vaizdo įrašai ir kt.). Vertinimo būdai ir metodai pasirenkami ir taikomi atsižvelgiant į tai, kas vertinama – žinios ir supratimas, gebėjimai, nuostatos ar jų visuma – vaiko kompetencija. Kompetencijos įvertinimas grindžiamas ilgalaikiu vaiko stebėjimu ir informacijos iš įvairių šaltinių kaupimu, jos apibendrinimu.

Kasdienė informacija apie vaiko pasiekimus kaupiama ir fiksuojama vaiko pasiekimų apraše, aplanke, skaitmeninėse laikmenose ar kt. Vertinamosios išvados (įvertinimai) pateikiamos aprašomuoju būdu – trumpais komentarais, nusakančiais, kokios yra stipriosios vaiko ypatybės, kas jau pasiekta, kokių dar yra spragų ir kas siektina. Informacija, sukaupta apraše, aplanke, skaitmeninėse laikmenose ar kt., remiamasi kryptingai ir tikslingai planuojant priešmokyklinio ugdymo pedagogo veiklą, bendradarbiaujant su tėvais (globėjais), pereinant į pradinio ugdymo programą (*Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014*).

Ir ikimokykliniame, ir priešmokykliniame ugdyme vertinant vaiko pasiekimus ir jo daromą pažangą lyginami ankstesni vaiko pasiekimai su esamais. Vaikų pasiekimai viešai tarpusavyje nelyginami.

Tėvai apie vaiko ugdymosi pasiekimus ir pažangą informuojami įvairiai, susitarus dėl informacijos pateikimo formų ir dažnumo. Išsamesnę informaciją apie vaiko pasiekimus ir pažangą tėvams rekomenduojama pateikti kelis kartus per metus – *mokslo metų pradžioje* (sužinomi jų lūkesčiai dėl vaiko ugdymosi pasiekimų, susitariama, ko bus siekiama artimiausiu laikotarpiu), *po pusmečio* (įvertinus vaiko pažangą ir nustačius sritis, kuriose vaiko pasiekimai yra aukšti ir kuriose nežymūs) ir *mokslo metų pabaigoje* (tėvai informuojami, ar vaikas pasiekė mokslo metams numatytus ugdymosi rezultatus) (Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos, 2014).

Kaip rodo *Eurydice* atlikta apžvalga (2014), daugumoje Europos šalių švietimo dokumentuose, skirtuose ankstyvajam ugdymui, rekomenduojama, kokius vertinimo metodus ugdymo įstaigos turėtų taikyti. Tik Belgijoje (jaunesniems vaikams skirtose flamandų bendruomenės ugdymo įstaigose), Kroatijoje, Austrijoje ir Islandijoje nėra jokių specialių rekomendacijų ir ankstyvojo ugdymo įstaigos gali laisvai rinktis vertinimo metodus ir priemones.

Ir *Eurydice* (2014), ir EBPO (2015) tyrimų rezultatai atskleidžia, kad tyrimuose dalyvavusiose šalyse esama gana didelės vaikų raidos ir pasiekimų vertinimo įrankių ir metodų įvairovės, tačiau nuolatinis stebėjimas ir pasiekimų fiksavimas raštu yra plačiausiai paplitę ankstyvojo ugdymo pasiekimų vertinimo metodai daugelyje šalių, o rečiausiai taikomas vienas iš tiesioginio vertinimo metodų – testavimas (6 pav.).

6 pav. Vaikų pasiekimų ir pažangos vertinimo būdai, rekomenduojami švietimo dokumentuose

Jaunesni vaikai (dažniausiai iki 3 m.) **Vyresni vaikai (dažniausiai vyresni nei 3 m.)**

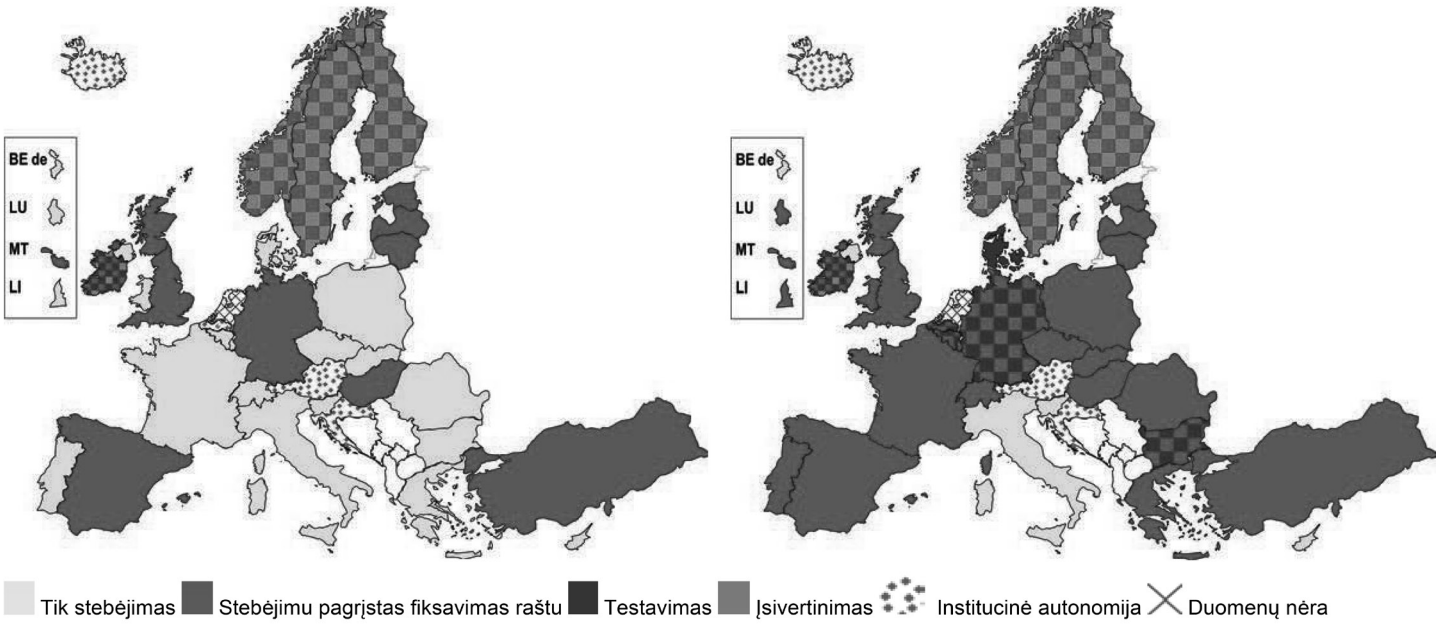

BE de – Belgija (vok.), LU – Liuksemburgas, MT – Malta, LI – Lichtenšteinas

Šaltinis: Eurydice, 2014

Nuolatinis stebėjimas – pagrindinis stebėsenos ir informacijos apie vaikų raidą ir ugdymosi pažangą rinkimo metodas. Vaikai stebimi kasdien, įvairios veiklos ir bendravimo su darbuotojais ir kitais vaikais grupėje metu. Sistemingai stebėti skatinama visose vaikų amžiaus grupėse. Devyniolikoje ugdymo sistemų tai vienintelis vertinimo metodas, apibrėžtas švietimo dokumentuose, skirtuose jaunesnių vaikų ugdymui, penkiose sistemose – vyresnių vaikų ugdymui skirtuose dokumentuose. Kai kuriais atvejais ugdymo įstaigos gali laisvai taikyti kitus vertinimo metodus. Keliose šalyse, pavyzdžiui, Estijoje, Lietuvoje ir Suomijoje, taip pat užsimenama apie tai, kad ankstyvojo ugdymo darbuotojai, aptardami ir analizuodami stebėjimo ir vertinimo rezultatus, turėtų glaudžiai bendradarbiauti su tėvais.

Fiksuoti pasiekimus raštu remiantis vaikų raidos ir ugdymosi stebėjimu rekomenduojama daugumoje šalių, tačiau tai dažniau taikoma vyresniems vaikams. Kaip fiksuoti vaiko pasiekimus, sprendžia ankstyvojo ugdymo įstaiga: tai gali būti vaiko pasiekimų aprašai (pavyzdžiui, Lietuvoje) arba vaiko dienoraščiai (pavyzdžiui, Vengrijoje). Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Bulgarijoje) visi ankstyvojo ugdymo pakopą baigę vaikai gauna ataskaitą, kurioje pateikiama rekomendacijų pradinio ugdymo mokytojams. Lietuvoje taip pat priešmokyklinio ugdymo pedagogas rengia rekomendaciją pradinių klasių mokytojui, kad būtų užtikrintas nuoseklus vaiko perėjimas iš vienos ugdymo pakopos į kitą ir kad vaiko ugdymasis būtų tikslingas nuo pat pirmų jo mokymosi mokykloje dienų.

Testavimas retai rekomenduojamas vaikų pažangai ir raidai vertinti ankstyvajame ugdyme. Šiuo metodu dažniausiai vertinamas vaiko pasirengimas mokyklai (pavyzdžiui, Vokietijoje) arba kalbiniai gebėjimai (pavyzdžiui, Bulgarijoje, Danijoje, Vokietijoje ir Austrijoje). Konkrečių testavimo priemonių, skirtų įvertinti vaiko pasirengimą pradiniam ugdymui, yra parengta Čekijoje, Vokietijoje, Vengrijoje ir Slovakijoje. Vokietijoje visi vaikai privalo laikyti testą prieš pradėdami lankyti pradines mokyklas, kitose trijose valstybėse vaikų pasirengimas mokyklai gali būti tikrinamas esant ypatingoms aplinkybėms: Čekijoje – tik gavus tėvų sutikimą, o Vengrijoje ir Slovakijoje – tik kai vaikams kyla ugdymosi sunkumų. Pasirengimas mokyklai ir tinkami kalbiniai gebėjimai kartais laikomi priėmimo į pradines mokyklas kriterijumi, pavyzdžiui, Bulgarijoje, Vokietijoje ir Austrijoje.

Šis vaiko pasiekimų vertinimo būdas sulaukia ir daugiausia kritikos. Pavyzdžiui, neseniai Danijoje įvestas jaunesnių nei 3 metų vaikų kalbinių gebėjimų testavimas yra kritikuojamas dėl dviejų priežasčių – per didelių pedagogo laiko, skiriamo šiam vertinimui, sąnaudų ir neigiamo poveikio vertinamų vaikų savijautai.

Vaiko įsivertinimas kol kas taikomas tik keliose valstybėse – Airijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Norvegijoje, kur darosi vis svarbiau dirbti su visų amžiaus grupių vaikais. Taikant šį vertinimo metodą, labai svarbu vaiko patirtis ir požiūris į ugdymąsi ir savo paties pasiekimus. Taip pat skatinamas aktyvus vaikų ugdymasis, kad jie suvoktų, ką išmoko ir pasiekė, suprastų, kokių sunkumų jiems kilo ir kaip būtų galima juos įveikti (Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014).

LITERATŪRA

1. Bertram T., Pascal Ch. Early Childhood Policies and Systems in Eight Countries: Findings from IEA's Early Childhood Education Study. IEA, 2016. 206 p.
2. Early Learning and Development: Common Understandings. OECD, 2015. 18 p.
3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2014. 80 p.
4. Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2014. 252 p
5. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. European Commision / EACEA / Eurydice / Eurostat, 2014. Eurydice and Eurostat Report. Luxemburg: Publication Office of the European Union. 202 p.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. rugsėjo 2 d. įsakymas Nr. V-779 „Dėl Priešmokyklinio ugdymo bendrosios programos patvirtinimo".
7. Litjens I. Literature Review on Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care (ECEC). OECD, 2014. 50 p.
8. Notari-Syverson A., Losardo A. What Assessment Means to Early Childhood Educators. Exchange, September / October 2004. p. 72–75.
9. OECD. Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing, 2015. 244 p.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė" pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresais: http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/ svietimo-problemos-analizes/2012-metu; http://www.sac.smm.lt/index.php?id=36.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė", prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vyriausiąją specialistę Jūratę Vosylytę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosylyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė dr. Rima Zablackė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Švietimo politikos analizės skyriaus metodininkė.

Konsultavo: Laimutė Jankauskienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja; Ilona Grigaravičienė, Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė; Sigita Kemerienė, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro Psichologijos skyriaus vadovė; Edita Maščinskaitė, Švietimo aprūpinimo centro Projektų administravimo skyriaus vyresnioji specialistė; dr. Vitalija Gražienė, Vilniaus dailės akademijos ir Vilniaus kolegijos docentė.

IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PASIEKIMŲ VERTINIMAS: KAS, KODĖL, KAIP, KADA?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2016-12-20. Tir. 1 000 egz.
Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, 03163 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila", Sėlių g. 3A, 08125 Vilnius

ISSN 1822-4156